

Contract and legal relations in the area of copyright and liability for infringement of copyright: national and foreign experience

Abdumumin YULDASHOV¹ Murod CHORIYEV²

Military-technical institute of the national guard of the Republic of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2020

Received in revised form 15

September 2020

Accepted 25 September
2020

Available online
1 October 2020

Keywords:

Copyright
Copyright agreement
Types of copyright
agreement
Restoration of rights.

ABSTRACT

The article theoretically and practically highlights the role of contractual and legal relations in ensuring the protection of copyright, as well as the current property of today - responsibility for copyright infringement. In particular, the legal basis for the contractual protection of copyright, the classification of copyright contracts and their features, the experience of the Commonwealth of Independent States member states in the field of copyright protection. At the same time, appropriate proposals were made to protect copyright and related rights, including the restoration of violated rights of the copyright holder.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

SUMMARY

Intellectual property underlies each specific innovation project, any high-tech enterprise, corporation, industry, scientific and industrial city, and in general, and forms the logical basis of relations. A high level of intellectual property protection is a guarantee of increasing the investment attractiveness of the country.

The classification of copyright treaties and their features, as well as the role and cooperation of the competent government authorities in the field of copyright in concluding copyright treaties, play an important role in the legal protection of copyright. At the same time, there are advantages of using modern technical methods and tools for copyright protection in a modern society with developed modern telecommunications

¹ Independent applicant, Military-technical institute of the National Guard of the Republic of Uzbekistan
Email: abdumuminyuldashev@gmail.com

² PhD, associate professor, Military-technical institute of the National Guard of the Republic of Uzbekistan
Email: chorievmuod78@mail.ru

---

and the importance of the implementation of international documents into national legislation.

In particular, in order to become a member of the World Trade Organization and fully ensure the exclusive rights of foreign investors, inventors and authors in the process of economic and political integration, on May 2, 2019, the Code of Administrative Responsibility of Uzbekistan introduced new liability for violation of intellectual property rights (copyright, invention, useful model and industrial design).

Currently, it is planned to strengthen criminal liability in order to limit the circulation of counterfeit products, the use of tough measures to violate intellectual property rights.

In Uzbekistan, special attention is paid to the full protection of copyright and related rights. This can be seen in the following international agreements and conventions ratified by our country in 2019:

1. Geneva Convention for the Protection of Producers of Phonograms Against Illegal Reproduction of Their Phonograms (Geneva, October 29, 1971);
2. WIPO Performances and Phonograms Treaty (Geneva, December 20, 1996);
3. WIPO Copyright Treaty (Geneva, December 20, 1996).

Of course, fostering a spirit of respect among the general public and expanding legal knowledge in this area play an important role in ensuring copyright protection.

The author also emphasized that it is advisable to amend the Law of the Republic of Uzbekistan "On Copyright and Related Rights" regarding the amount of compensation for damage when restoring the rights of copyright holders.

Муаллифлик ҳуқуқида шартномавий-ҳуқуқий муносабатлар ва муаллифлик ҳуқуқини бузганлик учун жавобгарлик: миллий ва хорижий тажриба

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:
Муаллифлик ҳуқуқи
Муаллифлик шартномаси
Муаллифлик шартномаси турлари
Ҳуқуқни тиклаш
Маъмурий суд

Мақолада муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлашда шартномавий-ҳуқуқий муносабатларнинг тутган ўрни, шу билан бирга бугунги кунда муҳим аҳамият касб этаётган ижодий тафаккур мулки, яъни муаллифлик ҳуқуқини бузганлик учун жавобгарлик билан боғлиқ масалалар назарий ва амалий жиҳатдан ёритилган. Хусусан, муаллифлик ҳуқуқини шартномавий-ҳуқуқий муҳофаза қилишнинг қонуний асослари, муаллифлик шартномаларининг таснифи ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари, муаллифлик ҳуқуқини муҳофаза қилишда МДХ давлатлари тажрибаси бўйича тегишли фикрлар билдирилган. Шу билан бирга, муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар ҳимоясига, шу жумладан бузилган ҳуқуқларни тиклашга доир тегишли таклифлар берилди.

Договорно-правовые отношения в области авторского права и ответственности за нарушение авторского права: национальный и зарубежный опыт

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Авторское право
Авторское договор
Виды авторских договор
Восстановление прав

В статье теоретически и практически освещена роль договорно-правовые отношений в обеспечении охраны авторских прав, а также актуального сегодня свойства – ответственности за нарушение авторских прав. В частности, правовые основы договорной защиты авторских прав, классификация авторских договоров и их особенности, опыт стран-членов СНГ по направлению в защите авторских прав. При этом были внесены соответствующие предложения по защите авторских и смежных прав, в том числе по восстановлению нарушенных прав правообладателя.

Мамлакатнинг инновацион ва иқтисодий жиҳатдан тараққий этишида биринчи навбатда интеллектуал мулк обьектларининг қай даражада хуқуқий жиҳатдан ҳимояланганлиги муҳим ўрин тутади. Бугунги кундаги иқтисодий муносабатларда номоддий активларнинг (хусусан, адабий, бадиий ва санъат асарлари) роли ва ўрни ошиб бормоқда. Шу нуқтаи-назардан бугунги хуқуқий фанлар интеллектуал мулк фаолияти натижаларини ҳуқуқий тартибга солиш масалаларини фаол тарзда ўрганиб бормоқда.

Муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлаш бугунги кунда дунёнинг кўплаб мамлакатлари учун долзарб ва ечими кутаётган муҳим аҳамиятга эга масалалардан биридир. Айниқса, бу масала телекоммуникация тармоқларининг ижтимоий ҳаётга кенг кириб бориши ва рақамли муҳит шароитида янада ўз аҳамияти ва долзарблилигини ошириши айни ҳақиқатдир. Ҳозирги кунда кўплаб мамлакатлар ва фаолияти муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлашга қаратилган халқаро ва минтақавий ноҳукумат ташкилотлар томонидан муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлаш борасида кенг қамровли ишлар амалга оширилмоқда.

Албатта, муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлашнинг энг муҳим ҳуқуқий воситаларидан бири бу муаллифлик шартномасидир. Шунга кўра, муаллифлик шартномаси институтини ҳуқуқий жиҳатдан тадқиқ нафақат назария учун балки амалиёт учун ҳам муҳимдир. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексига кўра икки ёки бир неча шахснинг фуқаролик ҳуқуқлари ва бурчларини вужудга келтириш, ўзгартириш ёки бекор қилиш ҳақидаги келишуви шартнома дейилади [1].

Шартнома муаллифлик ҳуқуқида муҳим ўринга эга бўлган ҳуқуқий тушунчалардан биридир. Муаллифлик шартномасига доир қоида ва нормалар Ўзбекистон Республикасининг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Конунининг 38-42-моддаларида ўз ифодасини топган. Хусусан Конунинг 38-моддасига кўра, муаллифнинг мулкий ҳуқуқларини бошқа шахсга ўтказиш мутлақ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик

шартномаси асосида ёки мутлақ бўлмаган ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси асосида амалга оширилиши мумкин. Мутлақ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси фақат ушбу ҳуқуқлар ўтказилаётган шахс асардан муайян усулда ва шартномада белгиланган доирада фойдаланишига рухсат беради.

Муаллифлик шартномасини тузиш жараёнида қуйидагилар шартномада бевосита акс этишига алоҳида эътибор қаратиш лозим.

- асардан фойдаланиш усуллари (муаллифлик шартномаси асосида ўтказиладиган конкрет ҳуқуқлар таснифи);

- асардан фойдаланишнинг ҳар бир усули учун тўланадиган ҳақ миқдори ва (ёки) тўланадиган ҳақ миқдорини белгилаш тартиби, уни тўлаш тартиби ҳамда муддатлари [2].

Қонунчиликка мувофиқ, муаллифлик шартномаси тарафлар зарур деб топган бошқа шартларни ҳам назарда тутиши мумкин

Россия Федерацияси Фуқаролик кодексининг 1289-моддасига кўра, буюртманинг муаллифлик шартномаси асосида яратилган асар шартномада назарда тутилган муддатларда буюртмачига берилиши лозим. Агарда шартномада унинг бажарилиш муддати белгиланмаган бўлса ёки муддатни аниқлашни имкони бўлмаса мазкур шартнома тузилмаган деб ҳисобланади [3]. Россия резиденти ва хорижий томон вакили билан тузилган муаллифлик шартномаси томонларнинг келишувига кўра, Россия Федерацияси ёки хорижий мамлакатнинг қонунчилиги талаблари асосида тузилиши мумкин.

Ўзбекистоннинг муаллифлик ҳуқуқи қонунчилигида буюртманинг муаллифлик шартномаси бўйича яратилган асарга бўлган шахсий номулкий ҳуқуқлар муаллифга тегишли бўлиши белгилаб қўйилган.

Бугунги кунда муаллифлик шартномаси юридик назария ва амалиётдан келиб чиқиб, одатда қуйидагича туркумланиши мумкин:

1. Асарнинг тури ва ундан фойдаланиш усулидан қатъий назар:

- адабий асарларни яратиш ва улардан фойдаланиш бўйича шартномалар;

- мусиқий асарларни яратиш ва улардан фойдаланиш бўйича шартномалар;

- архитектура асарларини яратиш ва улардан фойдаланиш бўйича шартномалар;

- бошқа (аудиовизуал, график-тасвири в.б.,) асарларни яратиш ва улардан фойдаланиш бўйича шартномалар.

2. Асарни тайёрлаш даражасига кўра:

- буюртманинг муаллифлик шартномаси;

- тайёр асар учун муаллифлик шартномаси.

Шунингдек, муаллифлик шартномаси қайта ишланган ва қайта ишланмаган асарларга ҳам ажратилиши мумкин.

3. Тақдим этилаётган ҳуқуқнинг моҳиятидан келиб чиққан ҳолда

- мутлақ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси;

- номутлақ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномасига бўлинади.

4. Асардан фойдаланиш усулидан келиб чиққан ҳолда

- нашриёт муаллифлик шартномаси;

- сценарий муаллифлик шартномаси;
- қўлёзмани депонентлаштириш муаллифлик шартномаси;
- манзарали-амалий санъат асарини саноатда фойдаланиш муаллифлик шартномаси;
- асарни эфир ёки кабель орқали кўрсатув ёхуд эшиттириш беришнинг муаллифлик шартномаси;
- бадиий асар буюртмасининг муаллифлик шартномаси;
- намойишнинг муаллифлик шартномаси.

Россия Федерациясининг муаллифлик ҳуқуқи қонунчилигига мувофиқ, мулкий ҳуқуқлари бошқарувчи ташкилотлар камидаги иккита шартномага эга бўлиши лозим: ҳуқуқ эгаси билан шартнома, қайсики унга кўра, ташкилот уни ҳуқуқидан фойдаланиш ваколатини олади, иккинчиси эса фойдаланувчи билан шартнома қайсики унга кўра, мулкий ҳуқуқларни бошқарувчи ташкилот тегишли лицензия шартномаси ёки гонорарларни йиғишига қаратилган шартнома асосида фаолият юритади [4].

Ўзбекистон қонунчилигига кўра, муаллифлик шартномасида асардан фойдаланиш ҳуқуқи қанча муддатга ўтказилиши тўғрисида шарт бўлмаган тақдирда, шартнома тузилган санадан бошлаб беш йил ўтганидан кейин, агар фойдаланувчи шартнома бекор қилинганига қадар камидаги олти ой олдин бу ҳақда ёзма равишда огоҳлантирилган бўлса, шартнома муаллиф томонидан бекор қилиниши мумкин. Грузиянинг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ эса мазкур муддат уч йилни ташкил этади. Бу муддат Россия Федерацияси, Арманистон, Озарбайжон Республикасида беш йил, Молдовада эса уч йилни ташкил этади. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси 357-моддасига асосан, қонунда ёки шартномада шартноманинг амал қилиш муддати тугаши тарафларнинг шартнома бўйича мажбуриятлари бекор бўлишига олиб келиши мумкинлиги белгиланган. Бундай шарт ёзиб қўйилмаган шартнома тарафлар мажбуриятни бажаришининг шартномада белгилаб қўйилган охирги муддатигача амал қилишлиги белгиланган. Шу ҳамда муаллифлик ҳуқуқи йўналиши бўйича келгусида турли мулкий масалалар келиб чиқиши эҳтимоли нуқтаи-назаридан давлатларнинг миллий қонунчиликларида муддатларнинг белгиланиши мақсадга мувофиқдир.

Молдова Республикасининг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонунининг 25-моддасига мувофиқ, Молдова интеллектуал мулк давлат агентлиги манфаатдор вазирлик ва идоралар билан келишилган ҳолда муаллифлик шартномаларининг намунавий шаклларини ишлаб чиқиши мумкин.

Худди Ўзбекистон қонунчилигига белгилангани каби, Грузия ҳамда Молдова давлатларининг қонунчилигига ҳам муаллифлик шартномасида асардан фойдаланиш ҳуқуқи амал қиласиган худуд доираси тўғрисида шарт бўлмаган тақдирда, шартномага биноан бошқа шахсга ўтказилаётган ҳуқуқнинг амал қилиши фақатгина мазкур давлат худуди билан челанишлиги белгиланган.

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексига кўра, шартнома ўзгартирилган ёки бекор қилинган тақдирда, агар келишувдан ёки шартномани ўзгартириш хусусиятидан бошқача тартиб англашилмаса, тарафлар шартномани ўзгартириш ёки бекор қилишга келишган пайтдан бошлаб, шартнома суд тартибида ўзгартирилган ёки бекор қилинганида эса – суднинг шартномани

ўзгартириш ёки бекор қилиш ҳақидаги қарори қонуний кучга кирган пайтдан бошлаб мажбуриятлар ўзгартирилган ёки бекор қилинган ҳисобланади.

Маълумки, Ўзбекистон Республикасининг муаллифлик ҳуқуқи тўғрисидаги қонунчилигига мувофиқ, фан, адабиёт ва санъат асарига муаллифлик ҳуқуқи уни яратиш факти бўйича юзага келади. Муаллифлик ҳуқуқининг юзага келиши ва амалга оширилиши учун асарни рўйхатдан ўтказиш ёки бирон-бир бошқа расмиятчиликка риоя этиш талаб қилинмайди. Лекин шунга қарамай, ўрганишлар ва фактларга таянадиган бўлсак, кундан-кунга муаллифлик шартномаларининг сонлари ошиб бораётганлигини кўриш мумкин. Хусусан, Интеллектуал мулк агентлиги томонидан тақдим этилган статистик маълумотларга эътибор қаратадиган бўлсак, йилдан йилга ЭҲМ учун яратилган дастурларнинг бошқа шахсларга ўтказиш бўйича шартномалар сонини ошиб бораётганлигини кўришимиз мумкин.

Жами:	2015 й.	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.*
	0	7	1	8	2
	18				

Ўзбекистон Республикасининг 1994 йил 6 майдаги “Электрон ҳисоблаш машиналари учун яратилган дастурлар ва маълумотлар базаларининг ҳуқуқий ҳимояси тўғрисида”ги Қонунининг 7-моддасига кўра, ЭҲМ учун яратилган дастур ёки маълумотлар базасига бўлган мулкий ҳуқуқлар шартнома бўйича ўзга жисмоний ёки юридик шахсларга тўлиқ ёки қисман ўтказилиши мумкинлиги белгиланган. Шунингдек, шартнома ёзма шаклда тузилиши ва унда албатта қуйидагилар акс этиши лозимлиги белгиланган: ЭҲМ учун яратилган дастур ёки маълумотлар базасидан фойдаланиш ҳажми ва усувлари, ҳақ тўлаш тартиби ва мукофот пули миқдори, шартноманинг амал қилиш муддати.

Муаллифлик ҳуқуқи дуалистик назария асосига кўра, мулкий ва шахсий номулкий ҳуқуқларга бўлинади. Мазкур ҳуқуқларни ҳуқуқий жиҳатдан ўрганишда аввало уларнинг ўзига хосликларини ажратиб олиш лозим. Биринчидан, муаллифнинг шахсий номулкий ҳуқуқларининг вақт жиҳатидан чегараланмаслиги, иккинчидан эса бу ҳуқуқларнинг бошқа шахсларга ўтказилмаслиги ҳамда муалифдан ушбу ҳуқуқларни ҳеч қачон олинмаслигидир.

“Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонунининг 39-моддасига кўра, бошқа шахсга ўтказилиши муаллифлик шартномасида бевосита назарда тутилмаган асардан фойдаланиш ҳуқуқлари бошқа шахсга ўтказилмаган деб ҳисобланади.

Муаллифнинг мулкий ҳуқуқлари мутлақ ҳуқуқлар бўлиб, бу ҳуқуқларга нисбатан барча риоя этишлик мажбуриятини белгилайди. Шунга кўра, муаллиф асардан ҳар қандай шаклда ва ҳар қандай усулда фойдаланишда мутлақ ҳуқуқларга эга. Мутлақ ҳуқуқларни шартнома бўйича ўтказишда нафақат муаллиф ва фойдаланувчи ўртасида бир-бирига нисбатан ҳуқуқ пайдо бўлади, балки учинчи шахсларга нисбатан ҳам ҳуқуқий муносабатлар юзага келади.

* 2019 йилнинг биринчи чораги кўрсаткичлари.

Ўз навбатида “Муаллифлик хуқуқи ва турдош хуқуқлар тўғрисида”ги Қонунда аудиовизуал асар яратиш ва ундан фойдаланишга оид муаллифлик шартномасининг ўзига хос хусусиятлари бўйича нормалар ўрнатилган. Унга кўра, аудиовизуал асар яратиш ва ундан фойдаланиш учун муаллифлик шартномасини тузиш, агар шартномада бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, бу асар муаллифлари томонидан аудиовизуал асарни тайёрловчига такрорлаш, тарқатиш, прокатга бериш, омма олдида ижро этиш, эфирга узатиш, кабель орқали юбориш, барчанинг эътиборига такроран юбориш, аудиовизуал асарни барчанинг эътиборига етказиш, шунингдек аудиовизуал асарга субтитр қилиш ва матнни дубляж қилиш бўйича мутлақ хуқуқларнинг ўтказилишига олиб келади. Кўрсатилган хуқуқлар аудиовизуал асарга бўлган муаллифлик хуқуқи амал қиласидан муддат мобайнида амалда бўлади.

Аудиовизуал асар таркибига кирадиган асарлардан фойдаланиш муаллифлик шартномаси асосида ва қонунда назарда тутилган бошқа асосларда амалга оширилади. Асарни аудиовизуал асар таркибига киритишга ўз розилигини берган хуқуқ эгаси, агар аудиовизуал асарни тайёрловчи билан тузилган муаллифлик шартномасида бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, аудиовизуал асардан фойдаланишни таъқиқлашга ёки бирон-бир тарзда чеклашга ҳақли эмас.

Аудиовизуал асарга таркибий қисм бўлиб кирган, ҳам илгари мавжуд бўлган, ҳам унинг устида ишлаш жараёнида яратилган асарларнинг муаллифлари, агар аудиовизуал асарни тайёрловчи билан тузилган муаллифлик шартномасида бошқача қоида шартлашилган бўлмаса, ҳар бири ўз асарига нисбатан муаллифлик хуқуқидан фойдаланади.

Хорижий жисмоний ёки юридик шахс билан тузилган муаллифлик шартномаси ўзига хос хусусиятларга эга. Хусусан, хорижий хуқуқ эгалари билан тузиладиган муаллифлик шартномаларда миллий қонунчиликда назарда тутилмаган қоида ва нормалар мавжуд бўлиши мумкин. Бундай ўзига хос қоидалар фойдаланиладиган асарлардан ажратиладиган ҳақларда, шартнома бўйича ўтказиладиган хуқуқларда, томонларнинг жавобгарлиги ва бошқаларда кўринади.

Муаллифлик ва турдош хуқуқларнинг бузилиши биринчи навбатда фуқаролик хуқуқбузарлик сифатида баҳоланиб, бунда ҳимоянинг фуқаролик-хуқуқий усуллари қўлланилади. Муаллифлик ва турдош хуқуқларни бузиш “Муаллифлик хуқуқи ва турдош хуқуқлар тўғрисида”ги Қонуннинг 62-моддасида келтирилган бўлиб, унга кўра:

- муаллифларнинг шахсий номулкий хуқуқларини бузиш;
- ижрочининг исми-шарифга бўлган ва ижрони ҳар қандай тарзда бузиб кўрсатилишидан ёки ҳар қандай бошқача тарзда тажовуз қилинишидан ҳимоя қилиш хуқуқларини бузиш;
- хуқуқ эгаси ёки мулкий хуқуқларни жамоавий асосда бошқарувчи ташкилот билан шартнома тузмасдан асарлар ёки турдош хуқуқлар объектини такрорлаш, тарқатиш ёки ундан бошқача тарзда фойдаланиш (мустасно ҳолатлар ҳам мавжуд);
- ушбу Қонунда назарда тутилган ҳолларда ҳақ тўлаш тўғрисидаги талабларни бузиш;
- асарлардан ёки турдош хуқуқлар объектларидан хуқуқ эгаси ёки мулкий хуқуқларни жамоавий асосда бошқарувчи ташкилот билан тузилган шартнома бўйича олинган хуқуқларни ошириб юборган ҳолда фойдаланиш;

- хуқуқ эгаларининг мулкий хуқуқларини бошқача тарзда бузиш муаллифлик хуқуқи ва турдош хуқуқларни бузиш деб баҳоланади.

Асарларнинг ва турдош хуқуқлар объектларининг тақрорланиши ёки тарқатилиши муаллифлик хуқуқи ва турдош хуқуқларни бузган ҳолда амалга ошириладиган нусхалари контрафакт нусхалардир. “Муаллифлик хуқуқи ва турдош хуқуқлар тўғрисида”ги Қонунга мувофиқ муҳофаза қилинадиган асарларнинг ва турдош хуқуқлар объектларининг бундай асарларни ва турдош хуқуқлар объектларини муҳофаза қилиш тўхтатилган ёки ҳеч қачон муҳофаза қилинмаган давлатлардан хуқуқ эгаларининг розилигисиз импорт қилинадиган нусхалари ҳам контрафакт нусхалари ҳисобланади.

Ўз навбатида “Электрон ҳисоблаш машиналари учун яратилган дастурлар ва маълумотлар базаларининг хуқуқий ҳимояси тўғрисида”ги Қонунга кўра, ЭҲМ учун яратилган дастур ёки маълумотлар базасининг муаллифи ва ўзга хуқуқ эгалари:

- хуқуқлари тан олинишини;

- хуқуқ бузилишига қадар мавжуд бўлган ҳолат тикланишини ва хуқуқни бузётган ёки унинг бузилиши хавфини туғдираётган хатти-ҳаракатлар тўхтатилишини;

- етказилган зарар унинг миқдорига хуқуқбузар томонидан ғайриқонуний олинган даромад суммасини қўшган ҳолда қопланишини;

- фойда кўрган хуқуқбузардан етказилган зарар қопланиши ўрнига базавий ҳисоблаш миқдорининг тегишли суд қарори билан белгиланадиган йигирма баробаридан минг баробаригача бўлган миқдорида товон тўланишини;

- уларнинг хуқуқлари муҳофаза қилиниши билан боғлиқ қонунларда назарда тутилган ўзга чоралар кўрилишини талаб қилишга ҳақлидир.

ЭҲМ учун яратилган дастур ёки маълумотлар базаси муаллифи ва ўзга хуқуқ эгалари ўз хуқуқлари муҳофаза қилинишини сўраб тегишли судга мурожаат этишлари мумкин. Суд ЭҲМ учун яратилган дастурлар ёки маълумотлар базаларининг муаллифлик хуқуқи бузилган ҳолда тайёрланган нусхаларини мусодара этиш ва уларни йўқ қилиб юбориш тўғрисида қарор чиқариши мумкин. ЭҲМ учун яратилган дастур ёки маълумотлар базасидан бундай нусхалар олишда фойдаланиладиган материаллар ва ускуналар суднинг қарори билан бюджет даромадига ўткизилиши ёхуд даъвогарнинг илтимосига биноан заарларни қоплаш ҳисобига берилиши мумкин [5].

Айнан, ушбу Қонунда суд томонидан хуқуқбузардан ундириладиган компенсация миқдорининг “Муаллифлик хуқуқи ва турдош хуқуқлар тўғрисида”ги Қонунда мавжуд эмаслиги, бугунги судлар томонидан кўп ҳолларда муаллиф (хуқуқ эгаси) томонидан бой берилган фойдани ундиришга қаратилган даъвосини рад этилишига олиб келмоқда.

Ўрганишлар давомидаги статистик маълумотларга қараганда, 2014-2018 йилларда Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 149-моддаси билан қўрилган жиноят ишлари сони 26 тани ташкил этиб, шундан 20 тасига нисбатан хукм чиқарилган, 6 та иш эса тутатилган.

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, Интеллектуал мулк агентлигига муаллифлар ёки хуқуқ эгаларидан келиб тушадиган мурожаатларнинг аксарияти, уларнинг муаллифлик ҳақи гонорарларини тўланиши билан боғлиқ мурожаатлардир. Бу турдаги мурожаатларни бевосита қуйидаги 2 турга ажратиш мумкин.

1. Буюртмачилар томонидан муаллиф(лар)га белгиланган муаллифлик ҳақи гонорарларини ўз вақтида берилмаётганлиги;

2. Муаллифларга тўланиши лозим бўлган муаллифлик ҳақларини Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 августдаги ПҚ-3201-сон қарори билан тасдиқланган муаллифлик ҳақининг энг кам ставкаларидан паст фоизларда тўланиши.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 1 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги хузуридаги Интеллектуал мулк агентлиги фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4380-сон қарори билан Интеллектуал мулк агентлигига қуйидаги ҳукуқлар берилган:

- давлат органлари, корхоналари, муассасалари ва бошқа ташкилотлар фаолиятида интеллектуал мулк соҳасидаги қонунчилик талабларига риоя этилиши бўйича ўрганишлар ўтказиш;

- давлат органлари, корхоналари, муассасалари ва бошқа ташкилотлар раҳбарларига аниқланган қонунбузилишлар, уларга имкон берувчи сабаб ва шартшароитларни бартараф этиш ҳақида кўриб чиқилиши мажбурий бўлган тақдимномалар киритиш;

- интеллектуал мулк соҳасидаги қонун ҳужжатлари бузилишига йўл қўймаслик ҳақида мансабдор шахсларни ёзма равища огоҳлантириш;

- интеллектуал мулк соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун давлат органлари, корхоналари, муассасалари ва бошқа ташкилотлар мансабдор шахсларига нисбатан маъмурий жазо қўллаш.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 майдаги Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига илк бор муаллифлик ҳукуқи ва турдош ҳукуқларни бузганлик учун жавобгарлик чоралари киритилди [6].

Киритилган ўзгартиришларга кўра, асарлардан ёки турдош ҳукуқлар обьектларидан қонунга хилоф равища фойдаланиш, худди шунингдек асарларнинг ёки турдош ҳукуқлар обьектларининг контрафакт нусхаларини такрорлаш, тарқатиш, барчанинг эътиборига етказиш ёхуд асарларнинг ёки турдош ҳукуқлар обьектларининг нусхаларида уларнинг тайёрловчилари ҳақида, уларни ишлаб чиқариш жойлари тўғрисида, шунингдек муаллифлик ҳукуқининг ва турдош ҳукуқларнинг эгалари ҳақида ёлғон ахборотни кўрсатиш, асарларнинг ва турдош ҳукуқлар обьектларининг контрафакт нусхаларини, шунингдек уларни такрорлаш ҳамда тарқатиш учун фойдаланиладиган материаллар ва ускуналарни ҳамда бошқа ҳукуқбузарлик содир этиш қуролларини мусодара қилиб, фуқароларга энг кам иш ҳақининг бир бараваридан беш бараваригача, мансабдор шахсларга эса – беш бараваридан ўн бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Худди шундай ҳукуқбузарликлар маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, асарларнинг ва турдош ҳукуқлар обьектларининг контрафакт нусхаларини, шунингдек уларни такрорлаш ҳамда тарқатиш учун фойдаланиладиган материаллар ва ускуналарни ҳамда бошқа ҳукуқбузарлик содир этиш қуролларини мусодара қилиб, фуқароларга энг кам иш ҳақининг беш бараваридан ўн бараваригача, мансабдор шахсларга эса – ўн бараваридан йигирма бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Ҳозирда Ўзбекистон Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиш бўйича ишларни олиб бормоқда. Мазкур халқаро ташкилотга аъзо бўлишдаги дастлабки зарурият

бири бу ташкилотнинг Интеллектуал мулк ҳуқуқий савдо жиҳатлари бўйича битим (ТРИПС)га қўшилиш ҳисобланади. Бу битимнинг энг асосий талабларидан бири – бу интеллектуал мулк соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий ва жиноий жавобгарлик чораларини қонунчиликда белгиланганлиги, муқаррарлиги ҳамда кучайтирганлиги [7]. Бундан ташқари, ҳар йили анъанавий равишда АҚШ Савдо департаменти томонидан чоп этиладиган “301 Махсус маъруза”сида ҳам Ўзбекистон томонидан интеллектуал мулк обьектларининг ҳимояси етарли даражада ҳимояланмаганлиги, хусусан муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар соҳасидаги ҳуқуқбузарликларга нисбатан етарли даражада эътибор қаратилмаётганлиги билан характерланади [8].

Юқоридагиларга мувофиқ, бугунги кунда Ўзбекистон олдида иккита муҳим вазифа яъни биринчидан интеллектуал мулк обьектларидан ноқонуний фойдаланганлик учун жавобгарликни кучайтирилиши, иккинчидан эса интеллектуал мулк обьектларининг ҳимояланганлиги бўйича миллий қонунчиликни халқаро қоида ва нормаларга мослаштирилганлиги масаласи муҳим бўлиб турган эди.

Тадқиқотчилар фикрига қўра, жаҳон амалиётида ноқонуний интеллектуал мулк обьектларининг айланишидан келиб чиқадиган зарар қуидаги бир неча турларга бўлинган ҳолда ўрганилади:

- мамлакатнинг ташқи имиджига салбий таъсир ва инвестицион муҳитнинг бузилиши;
- муаллифлик ҳуқуқлари эгаларининг маҳсулотларига етказилган зарар;
- давлатнинг бюджет ва бюджетдан ташқари фонdlарига келиб тушадиган солиқ ва бошқа тўловларнинг келиб тушмаслиги натижасида мамлакат иқтисодиётига етказиладиган зарар;
- уюшган жиноятчиликнинг молиялаштириш манбаси [9].

Жавобгарликнинг белгиланиши ҳуқуқ эгаларининг интеллектуал мулк обьектларига бўлган мутлақ ҳуқуқларини ҳимоя қилинишини мустаҳкамлашда, контрафакт маҳсулотларининг айланиш (тасарруф этиш) ҳолатларини олдини олиш ва чек қўйишида, интеллектуал мулк соҳасидаги қоида ва нормаларни халқаро меъёрий хужжатларга мувофиқлаштиришда ҳамда фан, адабиёт ва санъат соҳасини ҳалол рақобат асосида ривожланишида муҳим туртки ролини ўйнайди.

Россия Федерацияси Жиноят кодексида муаллифлик ҳуқуқини ўзлаштириш натижасида муаллифга ёки бошқа ҳуқуқ эгасига катта миқдордаги зарар етказиладиган бўлса, икки юз минг рубл (27 млн сўмдан ортиқ)гача миқдорда жарима ёки 18 ой давомида айбдорнинг ойлик иш ҳақи ёки бошқа даромадларидан ушлаб қолиш ёки 480 соатгача мажбурий ишларга жалб этиш ёки олти ойгача қамоқ жазоси қўлланилади.

Агарда юқоридаги ноқонуний ҳаракатлар олдиндан келишилган ҳолда шахслар гурӯҳи ёки уюшган гурӯҳ томонидан ёки жуда йирик миқдорда ёки ўзининг хизмат лавозимидан фойдаланган ҳолда содир этилган бўлса, беш йилгача мажбурий ишларга юбориш, олти йилгача озодликдан маҳрум қилиш ва беш юз минг рублгача жарима ёки уч йилгача ойлик иш ҳақи ёки айбланувчининг бошқа даромадларини ушлаб қолиш билан биргаликда ёки уларни қўшмаган ҳолда жазо тайинланади. Россия қонунчилигига қўра, йирик миқдор бу фонограмма ёки асарларнинг нусхалари ёки муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар обьектларини фойдаланиш

натижасида етказилган зарар юз минг рублгача баҳоланса, жуда йирик миқдор эса бир миллион рубл (138 млн сўмдан ортиқ)га қадар баҳоланади [10].

Шунингдек, Беларусь Республикасининг Жиноят кодексида муаллифликка мажбураш ёки муаллифлик хуқуқини ўзлаштирганлик учун жамоатчилик ишларига юбориш, жарима ёки икки йилгача аҳлоқ тузатиш ишларига юбориш жазоси қўлланилади. Муаллифлик хуқуқи ва турдош хуқуқлар объектларидан ноқонуний фойдаланиш ёки ноқонуний тарқатиш маъмурий жазо қўлланилганидан сўнг бир йил ичидаги такроран айнан ўша ҳаракат содир этилса ёки бу ҳаракатнинг орқасидан йирик миқдордаги даромад олинган бўлса жамоатчилик ишларига юбориш ёки жарима ёки уч йилгача озодликни чеклаш жазоси ёки икки йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси қўлланилади.

Россия Федерацияси қонунчилиги каби Беларусь Республикасида ҳам ушбу ноқонуний ҳаракатлар олдиндан келишилган ҳолда шахслар гурӯҳи ёки уюшган гурӯҳ томонидан ёки ўзининг хизмат лавозимидан фойдаланган ҳолда катта миқдорда зарар етказиши натижасида содир этилган бўлса, жарима ёки беш йилгача бўлган муддатга қамоқ, озодликни чеклаш ёки озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади [11].

Грузия жиноят қонунчилигига қўра, муаллифликни ўзлаштириш ёки ҳаммуаллифликка мажбураш жарима ёки икки йилгача бўлган аҳлоқ тузатиш ишлари билан жазоланиши белгиланган. Ушбу ҳатти-ҳаракатни кўп бор содир этиш уч йилгача озодликни чеклаш ёки ушбу муддатга қадар озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади [12].

Мазкур мамлакатларнинг муаллифлик хуқуқини бузганлик учун жавобгарликни белгилаш бўйича тажрибаси ҳамда бугунги кунда телекоммуникация тармоғи орқали содир этилаётган муаллифлик хуқуқини бузиш ҳолатлари кенг учраётганлиги бу йўналишдаги амалдаги жиноят қонунчилигимизда назарда тутилган нормаларни қайтадан кўриб чиқиш ва уни жаҳон тажрибасидан келиб чиқиб, мувофиқлаштириш талаб этилади. Хусусан, Жиноят кодексида муаллифликнинг ўзлаштирилгани учун ҳамда муаллифлик хуқуқи ва турдош хуқуқларнинг бузилганлиги учун алоҳида моддаларни киритиш лозим. Шу билан бирга, муаллифлик хуқуқи ва турдош хуқуқларни бузганлик учун жавобгарлик чораларини ошириш лозим.

Шу мақсадда, Жиноят кодексида асарлар ёки турдош хуқуқлар объектларидан қонунга хилоф равища фойдаланиш, худди шунингдек асарлар ёки турдош хуқуқлар объектларининг контрафакт нусхаларини такрорлаш, тарқатиш, барчанинг эътиборига етказиши ёхуд асарларнинг ёки турдош хуқуқлар объектларининг нусхаларида уларнинг тайёрловчилари ҳақида, уларни ишлаб чиқариш жойлари тўғрисида, шунингдек муаллифлик хуқуқининг ва турдош хуқуқларнинг эгалари ҳақида ёлғон ахборотни кўрсатиш, худди шунингдек, муаллифлик хуқуқини ва турдош хуқуқларни бошқача тарзда бузиш кўп миқдорда зарар етказилишига сабаб бўлган тақдирда, белгиланадиган жарима миқдорини ошириш, ёки аҳлоқ тузатиш ишлари ёхуд озодликни чеклаш каби жазо санкцияларини қўллаш мақсадга мувофиқдир.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, муаллифлик ва турдош хуқуқлар объектларининг контрафакт нусхаларини мусодара қилиниши, “Муаллифлик хуқуқи ва турдош хуқуқлар тўғрисида”ги Қонуннинг 66-моддаси, Вазирлар Маҳкамасининг

2009 йил 15 июлдаги 200-сон қарори билан тасдиқланган Давлат даромадига ўтказиладиган мол-мulkни олиб қўйиш, сотиш ёки йўқ қилиб ташлаш тартиби тўғрисидаги Низом ҳамда Адабий ва бадиий асарларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги Берн Конвенциясининг 16-моддасида келтирилган.

Юқоридагиларга асосан, муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар муҳофазасини таъминлаш бўйича аниқ ўйланган ва мустаҳкам давлат сиёсатини ишлаб чиқиши талаб этилади. Шу билан бирга, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ҳам бозордаги барча контрафакт маҳсулотларни барчасини йўқотиш бўйича чораларни кўролмайди. Бунинг асосий сабабларидан яна бири суд, прокуратура ва бошқа ваколатли ташкилотлардаги соҳага доир кадрларнинг етишмовчилигидир.

Муаллифлик ҳуқуқи муҳофазасини таъминлаш бугунги кунда дунёning кўплаб мамлақатлари учун долзарб ва ечими қутаётган муҳим аҳамиятга эга масалалардан биридир. Шу нуқтаи-назардан, муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларни бузганлик учун жавобгарлик чораларининг белгиланиши ва кучайтирилиши ҳуқуқ эгаларининг қонуний манфаат ва ҳуқуқларини муҳофаза қилиниши билан биргаликда жамиятда муаллифлик ҳуқуқига нисбатан хурмат руҳини шакллантиришда ҳам алоҳида аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. Т.; “Адолат” нашриёти. 2015 й., 153-б.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Қонуни.
3. “Гражданский кодекс Российской Федерации (часть четвертая)” от 18.12.2006 N 230-ФЗ (ред. от 23.05.2018).
4. Моргунова Е.А. Коллективное управление авторскими правами на современном этапе. М.; 2005 г. 120 стр.
5. Ўзбекистон Республикасининг “Электрон ҳисоблаш машиналари учун яратилган дастурлар ва маълумотлар базаларининг ҳуқуқий ҳимояси тўғрисида”ги Қонуни
6. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.05.2019 й., 03/19/534/3046-сон.
7. www.wipo.int/wipolex/ru/treaties/text.jsp?file_id=379915
8. https://ustr.gov/sites/default/files/2019_Special_301_Report.pdf
9. Толчёнова Ю.В. Уголовная ответственность за нарушение авторских и смежных прав. Дисс. на соискание учёной степени кан.юрид. наук. Москва-2010 г.
10. [«Уголовный кодекс Российской Федерации» от 13.06.1996 N 63-ФЗ \(ред. от 17.06.2019\) \(с изм. и доп., вступ. в силу с 01.07.2019\)](#)
11. <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>
12. <http://www.matsne.gov.ge>